

הרב חיים דוד הלוי

על דילול עוברים¹ והמעמד ההלכתי של עוברים במבחנה²

א. המעמד ההלכתי של ביציות מופרות במבחנה

הנני מאשר קבלת מכתב כב' מיום ט"ו בכסלו תשמ"ט, בשאלותיו דלהלן. הראשונה, "בענין הפרייה מלאכותית במבחנה, שכמעט ככל מעבדה רפואית בארצות-הברית העוסקת בהפרייה נהוג לאסוף מהאם מספר ביציות כבת אחת ולערבב אותן עם תאי זרע של האב במבחנה. כודקים את הביציות שהופרו כמשך כמה ימים, ואז מחליטים אילו מהן להחזיר לרחם האם. שאלתי היא: מהו המעמד ההלכתי של הביציות שהופרו בזמן שהן עדיין במבחנה? האם יש להן דין עובר שמחללין עליהן את השבת, האם מותר לזרוק את הביציות שלא נבחרו להשתלה? והאם יש נפקא-מינה אם מדובר בשל יהודים או בשל גויים?"

בראשונה אקדים שמטעמים שמורים עמי לא רציתי לדרון מעולם בנושא זה, וגם עתה אין כדעתי לדרון בגוף הנושא. אך זאת אומר שעצם ההפרייה המלאכותית שנוי במחלוקת גדולה של חכמי דורנו³. יש שהתירו הדבר באם תהיה הקפדה והשגחה שישתמשו בזרע האב וכיציות האם בלבד, וכשאינן שום חשש תערוכת של אחרים. וגם אז נחלקו הדעות, יש אומרים שאין ילוד מהפרייה מבחנה מתיחס להוריו כלל, ואין האב מקיים בזה מצות פריה-ורביה, אבל לדעתם מקיים מצות "לשבת יצרה". ויש נוטים לחשוב שאין הוא מקיים אף לא מצות "לשבת יצרה". לעומתם יש מי שכתב שבהפרייה מבחנה מקיים מצות פריה-ורביה דאורייתא, ולכן נטה להתיר לזוג שאינם יכולים ללדת דרך טבע, להשתמש בהפרייה מבחנה. אך לעומת זאת יש שכתבו בתקיפות רבה לאסור דבר זה בתכלית האיסור, וטעמם ונימוקם עמם שאין לסמוך על הרופאים⁴ העלולים

1. ראה: דילול עוברים — שו"ת, הרב יצחק זילברשטיין וד"ר פינחס אושר, להלן עמ' 7-13. העורך —
2. בתגובה לשו"ת של הרב יצחק זילברשטיין על דילול עוברים העביר הרב חיים דוד הלוי (הרב הראשי וראב"ד לת"א-יפו והמחוז) למערכת "אסיא" את העתק מכתבו מיום י"ט בטבת תשמ"ט לפרופ' ריצ'רד חיים גראזי, יו"ר המחלקה לפוריות האשה, ב"ח רמב"ם בבורו-פארק (ברוקלין, ניו יורק).
3. ראה: נשמת אברהם, אבהע"ז, סי' א, ס"ק ה, פסקה 3; ספר אסיא ה, עמ' 84-93. העורך —
4. ראה: מ. הלפרין, על נשמת אברהם חלק אבהע"ז, פרק א, ילדי מבחנה. אסיא מה-מו (תשמ"ט), עמ' 119-120 ובהע' 3 שם. העורך —

להשתמש בזרע של אדם זה ובכיציות של אשה אחרת מטעמים מוכנים, או אם בעלה עקר, או מכל סיבה אחרת ובכללן סיבות רפואיות. ויש אכן הוכחות שהיו דברים מעולם. לדעתם, בני-זוג שאינם יכולים להיבנות כדרך העולם (או בהזרעה מלאכותית שביחס אליה יש היתר מרווח) חובה עליהם להתגרש. אלה הם קצות מחלוקת חכמי דורנו בנושא מורכב זה.

והנה כב' כותב "שבבית החולים הנמצא באחת השכונות המרכזיות ליהודים חרדים בניו-יורק, ושכב' הוא יו"ר בפועל במחלקה לפוריות האשה" אתם עוסקים בהפריית מבחנה, וכנראה שקיבלתם דעת המתירים. ועל כן אבוא להשיבו על עיקר שאלתו, שכל הביציות שהופרו בזמן שהן במבחנה, אין עליהן כלל ועיקר דין עובר, ואין מחללין עליהן את השבת⁵, ומותר לזרוקן אם לא נבחרו להשתלה, משום שאין דין הפלה אלא מרחם אשה דוקא. כך הוא הדין לגבי ישראל, והוא הדין לגויים, אף שגם לגביהם שייך איסור הפלה ואפילו תוך ארבעים יום, אבל במבחנה אין כאמור איסור כלל.

ב. דילול עוברים

ועתה לשאלתו השניה כדלהלן: "לפעמים נשים סובלות מאי-פוריות משום שהביציות לא יורדות מהשחלה. לפעמים גורמות התרופות לכך שהרבה ביציות יוצאות יחדיו מהשחלה ונמצא שהאשה בהריון עם הרבה (לפעמים שמונה או תשעה) עוברים. למרות שמן הסתם כל העוברים בפני עצמם הינם בריאים, הרי אם יימשך ההריון, כמעט בטוח מבחינה סטטיסטית שיוולדו כולם פגים בתקופה מוקדמת של ההריון (לפני 26 שבועות) וא"כ יהיו חלשים מאד עם פגמים חמורים, פיזיים או מוחיים. פגים כאלה, ברובם המוחלט, ימותו בשבועות שאחרי הלידה או יסבלו מאד כל ימי חייהם. מצב הפג קשה יותר ככל שמועד הלידה מוקדם יותר, ומועד הלידה מושפע ממספר העוברים. גם יש לציין שיש סכנה לאם להיות בהריון עם מספר רב כל כך של עוברים.

שאלתי מתייחסת לפרוצדורה של "דילול עוברים". בשליש הראשון של ההריון מכניסים לתוך הרחם מחט כדי להרוג כמה מהעוברים. לא חשוב איזה מהם הורגים, אבל האחד או השנים הנשארים כחיים מסתמא יוולדו ויגדלו בריאים ושלמים. מבחינה סטטיסטית אין סכנה יתירה באחד או בשני עוברים, ויש סכנה אם ישנם ארבעה עוברים או יותר. לגבי שלושה עוברים אין נתונים סטטיסטיים ברורים.

5. וכ"כ הגר"ש הלוי ואזנר, שו"ת שבט הלוי, ח"ה סי' מז (הובא: נשמת אברהם אבה"ע, ז, א, ה, 3, ד"ה חילול שבת עבור חינוך כזה).
— העורך

השאלה היא: האם מותר לבצע טיפול כזה, ועד איזה זמן בהריון רשאים לבצע אותו. איך מחליטים כמה עוברים להפחית, והאם יש נפקא-מינה בין יהודים לבין גויים.

הנה גם בזו רבתה המחלוקת בגדולי ראשונים ואחרונים⁶. יש אומרים שאיבוד נפש שייך גם בנפלים. ואף גם זאת איסורו מדאורייתא. ולעומתם יש אומרים שנפלים אין להם דין נפש, ואין כאן איבוד נפש, ולא חייבה תורה לגורם הפלה לאשה אלא דמי ולדות בלבד. והדברים ארוכים עד מאד ולא אוכל לצטט אף לא אפס קצהו. ויעויין היטב כמה שכתב הגאון "שדי חמד" (כחלק הכללים מערכת אלף בפאת-השדה אות נ"ב).

וגם חכמי דורנו נחלקו בזה, יש הרואים בהריגת עובר רצח ממש, ולכן פסקו לחומרא בכל השאלות שנשאלו בקשר להפלה. ולעומתם יש הסוברים שאין בהפלה אלא איסור דרבנן בלבד. ויש המקילים עוד יותר לומר שאף איסור ממש אין כאן אלא גדר קיומו של עולם בלבד. ועכ"פ איסור רציחה אינו שייך כלל ועיקר בנפלים, ופסקו להיתר בכל השאלות הנוגעות להפלה.

דרך משל, המחלה המפורסמת "טיי-סאקס", שכרופא יודע כב' בודאי היטב את מהותה. המקילים פסקו בפשיטות להתיר הפלה אפילו בחדשי ההריון הגבוהים — עד שבעה חדשים (ויש מקרים אחרים להתיר הפלה עד ארבעים יום בלבד, ויש מקרים עד שלושה חדשים, והדברים ארוכים). אלא שתמיד צריך להתייעץ עם רב מוסמך שיעמוד בקשר עם הרופאים לפסוק הלכה למעשה בכל מקרה ומקרה לגופו.

וכיון שדעת רוב גדולי הפוסקים רוא"ח היא שאין בנפלים דין איבוד נפש כלל, פשוט שאפשר לפסוק לקולא לפי הענין⁷. ובנדון דידן כפי שכותב כב' שגם אם יישארו בחיים "יולדו עם פגמים פיסיים או מוחיים חמורים", ודאי שיש לפסוק להקל ולהמית כמה מהעוברים על מנת שהאחד או השניים שיישארו יולדו בריאים ושלמים.

ולגבי הזמן, רצוי כמוכח להקדים ככל האפשר משום שהלא עכשיו הם עדיין בריאים. אך גם אם מסיבות שונות לא נעשה, או שלא יכול להיעשות הדבר מוקדם, אין מניעה לבצעו בכל שעה שניתן.

ולגבי "כמה עוברים להפחית", הרי שדבר זה תלוי ברופא. וכיון שכב' כותב "ששנים יולדו ויגדלו בריאים ושלמים", פשוט שיש חובה להשאיר שני עוברים,

6. ראה: א. שטינברג, הפלה מלאכותית לאור ההלכה, ספר אסיא א. מהדורה ד' (תשמ"ט) עמ' 107-124, ובמקורות הנוספים בעמ' 160 שם. — העורך

7. הרב יצחק זילברשטיין (להלן עמ' 7-13) פסק להתיר דילול עוברים למרות דעתו לאסור הפלה מדיני רציחה, וכן דעת הגרשו"א כפי שהובאה בהערת העורך על השו"ת שם. — העורך

א"כ יש סיבות מיוחדות לגבי אשה זאת, או שמכל סיבה רפואית אחרת חושב הרופא שגם שנים יהי' בגדר סיכון במקרה זה או באשה זאת. לגבי שלושה כב' כותב כי "אין מספיק סטטיסטיקה", אלא שהמציאות מלמדת שנשים רבות יולדות שלישייה והם בריאים ושלמים. לכן נראה לי שלגבי השאלה "כמה להפחית" יצטרך הרופא להחליט לפי המצב ולפי כחה ובריאותה של האשה, ואולי יש עוד נתונים שאין אנכי יודע, אבל אתם הרופאים תביאו הכל בחשבון ותחליטו. גם בשאלה זו אין שום הבדל בין יהודים לגויים. והנני בכרחה שהי"ת יסייע בידכם למלא את תפקידכם הרפואי החשוב בכל מירב ההצלחה.

בכבוד רב,

חיים דוד הלוי

(מקור: אסיא מז-מח (יב, ג-ד), כסלו תש"ן, עמ' 14-17)